

DOI: 10.34026/1997-4264.30.2022.259505

Крок за кроком: збірка статей і рецензій / редактор-упорядник В. Фіалко; вступна стаття – Н. Єрмакова; післямова – О. Клековкін. Київський національний університет театру, кіно і телебачення імені І.К. Карпенка-Карого, кафедра театрознавства. Київ : «Антиквар», 2021. 364 с.

На обкладинці книжки — ряди порожніх крісел театральної зали. По їх спинках крок за кроком можна підніматись угору чи спускатись вниз до авансцени. Простір для публіки. «Інтровертність театрознавця — норма», — стверджує Валентина Ігорівна Заболотна. Знаємо, що в театрі простір для публіки та простір для акторів можуть об'єднуватися, зливатися, сполучатися, з тим було багато експериментів видатних режисерів. Але в книжці йдеться про театр певного періоду і певних театральних територій. Саме той театр, де простір для публіки (професійної та непрофесійної) — це зала від першого ряду партеру і до останнього його ряду та вище, по балконах, цей відкритий, проте інтимний простір інтроверта. На ось такі роздуми наводить концептуальний дизайн обкладинки Михайла Воронкова.

Збірник починається з трьох передмов. Це стаття кандидата мистецтвознавства Наталії Єрмакової «Вийти з затінку генія» та дві авторські передмови: перша — звернення з вагомою початковою фразою «Якщо ти відкрив цю книжку — ти вже друг і мені, і театру», а друга — «Зустріч з дивом. Спогади завзятої театралки» завершується заклик «Ідіть до театру. Зустріньтесь із дивом».

Більше половини століття Валентина Заболотна уважно вивчала театри України та респу-

блік Союзу. В другій передмові прочитуємо дайджест імен, колективів, назв театрів, вистав, увесь той багаж, що далі у структурі книжки оформлений у розділи публікацій, зроблені в різні періоди життя. Тут фігурують милі «тьотя Наташа», тобто Наталія Ужвій у студентській головній ролі у «Філумена Мартурано» Едуардо де Філіппо, Амвросій Бучма як «диво перетворення теплого милого діда» на іншу людину на сцені, сама юна Валентина з її наївною необережністю пояснювати провідним науковцям-чиновницям, що Пекінська опера не має жодного стосунку до європейської (після чого на зорі театрознавчої кар'єри вигнали з роботи). Ми читаємо тут захопливі враження про Москву та Ленінград. Тоді це були ковтки свіжого повітря для української театральної молоді. Нині, у час війни, в час дивовижної, нечувано дикої агресії проти України, подібні захоплення роздвоюють почуття, думки, розхитують ту чітку життєву позицію, про яку так полюбляла нам, студентам, говорити Валентина Ігорівна. Вже перестали рятувати імідж росіян Театр на Таганці, Любімов і Висоцький, що «хрипів душею». Тепер не вистачає висоти всього разом узятого російського мистецтва, щоб витягнути по-мюнхаунівськи з болота за волосся «одну шесту частку Землі»... Після авторських приємних вражень про росій-

ське театральне мистецтво раптом вистрілює фраза: «Тут [в Україні] ламають руки, коли в Москві лише трощать пальці».

Зате як свіжо звучать тогочасні враження молодого критикеси про європейськість Паневежиського театру з його душею Юозасом Мільтінисом, про перші вистави Еймунтаса Някрьошуса, про естонський театр у містечку Тарту «Ванемуйне» та його керівника Каарела Ірда, про Грузію і перші ластівки слави Роберта Стуруа, про білоруський Національний театр ім. Янки Купали і керівника Валерія Раєвського. Паралель із сучасністю: колектив цього театру, що в опозиції до нинішньої влади, святкував недавно своє сторіччя по-партизанськи, у лісі, пішовши «по гриби» ...

Отже, географія переглядів вистав широка, акценти розставлені точно, адже вони уже перевірені часом. Імена і події, якими захоплювалася тоді театрознавиця вже стали історією театру.

Викликає теплі почуття щира радість авторки за тодішні паростки *справжнього* в українському театрі, оце театрознавче плекання всього талановитого, оригінального, національного. Це захоплення лідерами, це вболівання за їх учнів і послідовників, це вміння прощати провали і не замовчувати удачі вирізняє Валентину Заболотну з більшості театрознавців. Сергій Данченко і Данило Лідер, такі знакові вистави «Украдене щастя», «Візит старої дами», «Дядя Ваня», Тев'є Тевель знаходять у її аналізах тогочасного театрального процесу своє почесне місце. Болісно згадує і свого чоловіка, коханого «гнилого інтелігента» Олександра Самсоновича, якому не вистачило «тиранічної сили, аби приборкати гнилий дух закулісся провінційного театру». «О, як багато їх було, — каже В. Заболотна про 80–90-ті, — вижили одиниці. Нормально». На жаль, уже пішли від нас легенди театру Едуард Митницький, Віталій Малахов, Роман Віктюк... І театрознавиця Анна Липківська, найперша серед улюблених учениць Валентини Ігорівни і її колега на рівних мало не зі студентської лави.

Ця третя передмова — стаття з газети «День» за 2011 р., 26–26 березня, тоді написана, напевне, спеціально до Дня Театру.

А далі йдуть розділи: Розділ I. Театральний процес; Розділ II. Театри; Розділ III. Рецензії; Розділ IV. Портрети. До аналізу розділів ще повернемося.

Особливої ж уваги заслуговує післямова професора кафедри театрознавства Олександра Юрійовича Клековкіна з назвою «Йй подобалось бути собою». Він згадує безпосереднє відкрите прохан-

ня професорки кафедри театрознавства Валентини Ігорівни Заболотної відібрати з товстелезної папки публікацій ті, що годилися б для оцього збірника, про який уже йдеться як про видану книжку. Справді, вражала небоязка відкритість науковиці й викладача. Маючи владну від природи натуру Валентина Ігорівна вміла без зайвої маніжності радитись навіть зі студентами, і часто повторювала без найменшого кокетства: «Найкращі вчителі — студенти». Тільки що написала: «Я з одного з курсів В.І. Заболотної». І видала. Згадала, як уперто повторювала керівник курсу, (Майстер, як заведено у виші): «Ніяких “Я” у рецензіях». А ще: «Висловлюйтесь в усних виступах спокійно, виважено, не розмахуйте руками». І ловиш себе на тому, що часто робиш ніби всупереч: емоційно, хаотично, непослідовно. Про це ж і Олександр Клековкін у післямові: «Валентина Ігорівна вміла заражати не шаленим крещендо емоцій, самонакручуванням і неконтрольованими асоціаціями, навпаки, спокійною, розважливою, з ледь помітною іронією, аргументацією своїх стратегічних ідей (с. 357).

«Творчих людей потрібно любити», — не раз повторювала В. Заболотна. Як доказ щирої закоханості у тих, про чію творчість вона писала, Олександр Клековкін наводить цитату з одної з публікацій: «Живет в древнем Киеве странный человек. Похож на литературного Арамиса, молодого Репина, живописного Ван Дейка и Дон Кихота в юности... Художник. Сценограф. Граф сцены Андрей Александрович Дочевский».

Згадує також Олександр Юрійович прекрасний винятковий курс, що у повному складі залишився в театральному житті: Юрій Богдасьевський, Ярослав Верещак, Галина Довбищенко, Вадим Калашников, Олександр Мірошніченко, Микола Лабінський і — Валентина Заболотна. Всі винятково віддані справі свого життя, це об'єднувало їх у професійній діяльності, але за темпераментом, способом життя і т. д. і т. п. — всі дуже різні. Адже особистості.

Повернемося до розділів. У першому, аналітичному, розділі зібрано публікації з профільних фахових видань, в основному з журналу «Український театр» (головним редактором якого, до речі, був одnogрупник Юрій Богдасьевський). У цьому розділі в одній з публікацій з назвою PRO! В. Заболотна використовує цитату з Бориса Пастернака «Мистецтво творять провінціали». Не один з колег зазначав, що ніхто так не знає театри України як Валентина Ігорівна. Всі статті-огляди в розділі театрального процесу промовисто це доводять. Що не Києвом єдиним. Те саме спостерігаємо

і в розділі «Рецензії». Це не лише враження про прем'єри чи про вистави-довгожителки, а й портрети мимохідь, начерки на полях основного тексту про театральних діячів, цілі колективи. Вміння робити портрет — винятковий дар. Це стосується як образотворчого мистецтва, так і мистецтвознавства. Можливо, це і є отим «зерном образу» мистецтвознавиці Заболотної? Адже портрети театрів, акторів, режисерів, сценографів дивляться на нас не лише з останнього розділу книги «Портрети», а й з усіх її розділів.

Ця обізнаність і закоханість у рідний український театр, в хороші, і не дуже, його періоди — фактично унікальна. Професія критика навіть у самій назві таїть негатив і вороже опозиційне ставлення до тих практиків, що на сцені чи в закуліссі, у цехах. А збірник доводить, що професія критика, чи ширше, театрознавця — невід'ємна складова театрального процесу, без якого він стає аморфним. Ця проблема особливо гостро постає нині, коли бракує профільних видань, коли періодика дає лишень анонси або ж пострелізи, короткі інформації, що і де відбулось, коли медіапростір перенасичений професійною саморекламою театрів, їх літературними частинами. Потрібно й це.

Але потрібні рецензії та аналітичні огляди, хай не в періодичних виданнях, а ось у таких авторських збірниках. Це якоюсь мірою вирішувало б проблему. Ситуація вимагає науково-популярних видань, які б орієнтували публіку в хаосі всього, що відбувається. Це вкрай потрібно всім: професіоналам — як структурований матеріал для подальших наукових праць, студентам — для глибокої обізнаності, широкому загалу — як естетичне виховання, прищеплення смаків і певний дороговказ.

Книжка випущена у світ кафедрою театрознавства, хоча початково матеріали збирало та опрацьовувало ширше коло випускників різних курсів В.І. Заболотної, і ще тоді, раніше, до процесу була причетна відповідальний редактор Вікторія Бубнова, нині теж співробітниця кафедри. Зрештою, учнем Валентини Заболотної є і завідувач кафедри, редактор-упорядник, доктор мистецтвознавства Валерій Фіалко, а в ширшому розумінні учнівства ученицею Валентини Ігорівни є і старший викладач кафедри, заслужений журналіст України, директорка Видавничого дому «Антиквар» Анна Шерман, де виготовлено оригінал-макет цієї вкрай нам всім потрібної книжки.

Валентина Грицук